

Література

1. Holt J. *Teach your own*. - N.Y.: Delacorte Press, 1992. - 157 p.
2. Holt J. *How children fail*. - Rev.ed. New York: "A Merloyd Lawrence Book". - Massachusetts, 1995. - 298 p.
3. Holt J. *How children learn*. - Rev.ed New York: "A Merloyd Lawrence Book". - Massachusetts, 1995. - 303 p.
4. Holt J. *Instead of Education*. - N.Y. - 1976. - 132 p.
5. Holt J. *Schools and home schoolers: A fruitful partnership*//Phi Delta Kappan, 1983 -Ns 64 - p. 391-394.
6. Holt J. *Why teachers fail*. - *The Education Digest*//1984. - №12. - p. 58-60.
7. Вареник Н. Домашнє навчання: не програє Ватерлоо//Дзеркало тижня/Людина. - №42(621), 4-10 листопада, 2006. [http://www/dt.ua/3000/3855/54960/](http://www.dt.ua/3000/3855/54960/)
8. Геда Н. Домашнє обучение: хоумскулинг или анскулинг?// <http://school4you.ru/club/article/19/>
9. Домашнє обучение // <http://www.greenmama.ru/nid/40985/>
10. Дянкова Л.О. Домашнее образование: обзор европейской практики// Электронная культура: трансляция в социокультурной и образовательной среде. Под ред. А.Ю. Алексеева, С.Ю. Карпук - М.: МГУКИ, 2009. - С. 233-240.
11. Лещенко А.А. Домашнє навчання в системі професійної освіти США: дис....канд. пед.наук: 13.00.04/Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. - Київ, 2006.
12. Перис И. Домашнє обучение в США // http://news.bbc.co.uk/hi/russian/in_depth/newsid_5336000/5336996.stm
13. A conversation with John Holt (1980). <http://www.naturalchild.org/quest/marleneburngarner.html>
14. http://mrslovarei.com/content_psy/ALTERNATIVNYE-PEDAGOGICHESKIE-SISTEMY-34109.html
15. <http://osvita.ua/home/upbring/5250>
16. <http://ru.wikipedia.org>
17. <http://www.childlib.ru/dep-sprawka/question-answer-31.htm>
18. <http://www.childpsy.ru/index.php/view/book/?item=1699&cat=10&full=yes>

УДК 378.141

О.А. НЕВМЕРЖИЦКИЙ

*провідний науковий співробітник відділу
педагогіки і психології вищої освіти
Інституту вищої освіти НАПН України, к.пед.н.*

РОЗВИТОК ІДЕЇ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ НАВЧАННЯ

Анотація. У статті йдеться про індивідуалізацію та диференціацію навчання, його історичний досвід і перспективи розвитку у вищій школі України.

Ключові слова: індивідуалізація, диференціація, індивідуум, особистість, принципи навчання, система навчання.

Аннотация. Речь идет об индивидуализации и дифференциации обучения, его исторический опыт и перспективы развития в высшей школе Украины.

Ключевые слова: индивидуализация, дифференциация, индивидуум, личность, принципы обучения, система обучения.

Annotation. It is about individualization and differentiation studies, its historical experience and perspectives in higher education in Ukraine.

Keywords: personalization, differentiation, individual, personality, principles of training, training system.

Поняття індивідуалізація і відповідно диференціація у навчанні від “індивідуум”, що широко використовувалося для позначення унікальності людини, починаючи з античності, з відомих бесід Сократа та його учнів. У пізніші часи ця ідея активно застосовувалася в освітній практиці, передусім, у гуманістично орієнтованих концепціях виховання. Їх усіх об’єднує прагнення поставити того, хто навчається (учня, студента) в центр навчально-виховного процесу з його індивідуальними особливостями, інтересами і запитами, наданням усілякої підтримки та допомоги в якості педагогічного супроводу індивідуального розвитку особи. Разом з тим слід відзначити, що висунення подібних завдань у сфері навчання на практиці не завжди було і є достатньо послідовним, результативним і вирішеним. Незаперечним фактом є також те, що навчання неодмінно пов’язане зі співвідношенням тих, хто вчить, і тих, хто навчається. Тому навчальний процес стихійно, чи спрямовано завжди індивідуалізований завдяки дії законів людського спілкування, що, на жаль чи на щастя, базується на людських симпатіях і антипатіях.

Ідея необхідності індивідуального підходу до учнів в умовах колективної роботи належить вже Янові Амосу Коменському (1592-1670) - основоположнику класно-урочної, колективної форми організації навчання. У “Великій дидактиці” розроблені організаційні питання діяльності вчителя з урахуванням особливостей учнів, яких Я.А. Коменський поділяв на шість типів, пропонуючи відповідні їм педагогічні підходи: “По-перше, є учні з гострим розумом... По-друге, є діти, які мають гострий розум, але повільні... По-третє, є учні з гострим розумом, які прагнуть до знань, але неприборкані і уперті... В-четвертих, є учні слухняні і допитливі при навчанні, але повільні і мляві... По-п’яте, є учні тупі і, крім того, байдужі і мляві... На останньому місці стоять учні тупі, зі збоченою злісною натурою...”

З появою систематичних знань про особливості організації освітнього процесу в XVII—XIX століттях, завдяки Й.Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, А. Дістервегу і особливо К.Д. Ушинському, були розроблені й підняті на новий рівень методи індивідуального і диференційованого підходів до учнів у навчанні та вихованні. Розвиваюча освіта, за Дістервегом, покликана зважати на індивідуума і формувати його згідно з його природними особливостями та нахилами. К.Д. Ушинський у праці “Людина як предмет виховання. Досвід педагогічної антропології” (1868-1869) та інших довів теоретично і показав практично, що головна умова якісного навчання - це врахування вікових і інших особливостей учнів, їхньої індивідуальності. Він перший серед учених-практиків довів, що діти за своєю природою “...занадто індивідуальні”. Відомий його вислів: якщо педагогіка хоче виховати людину у всіх відношеннях, то вона має передусім вивчити і знати її в усіх відношеннях. Йому належить ідея інтеграції індивідуального і диференційованого підходу в умовах колективного навчання.

Важливим етапом у подальшому розвитку проблеми є так званий психодидактичний напрям індивідуалізації навчання, який інтегрував культурні цінності зарубіжної і вітчизняної “нової педагогіки”. Бурхливий розвиток ідей “вільного виховання”, утвердження реформаторської педагогіки в Європі та США наприкінці XIX - початку XX ст. активно сприяли розквіту інноваційного навчання. Постановка учня, студента в позицію “шукача істини” (К.К. Вентцель, Росія), пошук знань учнів у “процесі самостійної роботи” (Дж. Дьюї, США), альтернативна організація освітнього процесу за допомогою “Дальтон-плану” (Є. Паркхерст, США), створення спеціального середовища для функціонування “школи дії” (С. Лай, Німеччина) - найбільш яскраві приклади розвитку педагогічної думки, яка мала за мету залучення учнів до самостійної пізнавальної діяльності. Некласична раціональність виявилася в педагогіці у розквіті багатьох педагогічних течій і шкіл.

Психолого-педагогічні положення наукових праць вітчизняних педагогів другої половини XIX і початку XX століття були покликані здолати монологічність і "рецептурність" колективної освітньої практики.

Розвиваючи ідеї психо-дидактичного напрямку, П.П. Блонський, П.Ф. Каптерев та інші вперше в педагогічній науці підійшли до розуміння провідної ролі психологічних досліджень в індивідуалізації навчання. Вслід за прибічниками експериментальної педагогіки вітчизняні педагоги-новатори проголошують пріоритет індивідуальних цілей навчання над цілями соціальними і необхідність вивчення інтересів учнів. Завдяки зусиллям П.П. Блонського й інших педагогів у 20-х рр. XX ст. розробляються і апробуються різні форми індивідуалізованого і диференційованого, на зразок європейського, навчання в установах Наркомосу. Значного поширення в російських школах набули Дальтон-план, на жаль, його викривлена форма, і бригадно-лабораторний метод навчання. Бурхливо розвивалася педологія як наука про дитину, яка також на практиці в результаті недоугого запровадження масових американських тестів на предмет виявлення розумової обдарованості школярів, не виправдала надій. Після партійних постанов 1931-1932, 1936 рр. без особливого аналізу помилок, робота була визнана антинауковою і помилковою. Разом з тим, як справедливо стверджує С.Д. Максименко, педологічний досвід в плані функціонування в школі педологічних служб на допомогу вчителю в індивідуалізації навчання був корисним: "...адже до такої служби входили і педагоги, і психологи, і медики..." [8, с. 17] Це призвело до подальшого розвитку т. званої бездітної і позастатевої педагогіки і психології, що, певним чином, функціонує і в сучасній середній школі, дедалі применшуючи інтерес учнів до знань і професійної визначеності.

Приємно відзначити, що стратегічна мета педагогічних досліджень і практики 1950-1960-х рр. полягала в забезпеченні зв'язку навчання з життям і продуктивною працею, що позитивно позначилося на знаннях і професійній орієнтації учнів. Саме завдяки політехнізації школи, диференційоване навчання, ставши гнучкою формою освіти, забезпечувало підготовку молоді до життя.

У 60-70-ті роки XX ст. існували різні форми диференціації навчального процесу: факультативні заняття, спецкласи і спецшколи з поглибленим вивченням ряду предметів (математики й обчислювальної техніки, фізики й агробіології, гуманітарних предметів тощо). Найбільшого поширення в цей період набули школи з викладанням низки предметів іноземною мовою. Цей період став продуктивним в осмисленні принципу індивідуального підходу до учнів і студентів у навчанні. У ці роки працюють такі вчені, як О.О. Бударний, А.О. Кирсанов, І.Е. Унт, В.І. Загвязінський, Е.С. Рабунський та інші. Праці психологів та фізіологів (П.К. Анохіна, С.Л. Рубіна, І.Тейна і ін.) стали підґрунтям для роботи педагогів. Предметом дослідження в педагогічній та психологічній науці постає проблема визначення категорій індивідуалізації та диференціації навчального процесу, запровадження ідей у життя. Цінність визначення, тобто дефініції в її абстрагованій формі, що надовго зберігає свою сутність і не піддається корекції. Ніхто, очевидно, не може піддати сумніву скажімо визначення І.Е. Унта, що "...метою індивідуалізації учбової роботи, є сприяння в збереженні і розвитку неповторної індивідуальності особи кожного з учнів, надання йому в процесі навчання права вибору. Лише в цьому випадку учень може перетворитися з об'єкта управління в суб'єкт управління своєю власною діяльністю". [15]

У "Педагогічній енциклопедії" (М., 1965 р.) індивідуалізація визначається як "... організація навчального процесу, при якій вибір способів, прийомів, темпу навчання враховує індивідуальні відмінності учнів, рівень розвитку їх здібностей до навчання". А.А. Кирсанов розглядає індивідуалізацію навчальної роботи як

"систему виховних і дидактичних засобів, відповідних цілям діяльності і реальним пізнавальним можливостям колективу класу, окремих учнів і груп учнів, що дозволяють забезпечити учбову діяльність учня на рівні його потенційних можливостей з урахуванням цілей навчання".[11]

Подібні визначення зустрічаємо в працях І.М. Чередова, І.М. Осмоловської та ін, В "Енциклопедії освіти" (К., 2008 р.), упорядкованої вченими АПН України, індивідуалізація освіти визначається як "...процес планування та здійснення навчання відповідно до індивідуальних особливостей учнів. Йдеться в першу чергу, про своєрідність їх відчуттів, сприймань, мислення, пам'яті, уяви, про особливості інтересів, нахилів, здібностей, темпераменту, характеру." І, відповідно, диференціація навчання - це "форма врахування індивідуальних особливостей учнів у процесі навчання на основі їх поділу на характерні типологічні групи за різними показниками (рівнем навчальних можливостей, успішністю, пізнавальним інтересом школярів, темпом навчання тощо)".

Як бачимо, важко піддати сумніву істинність кожного з цих визначень. Інша справа в реалізації їх змісту в навчально-виховному процесі. Складність полягає в тому, що зусиллями вчених і практиків так і не створена технологія і методика індивідуалізації навчання в середній і вищій школі. Ідея функціонує на рівні принципу чи побажання, у формі досвіду окремих вчителів і викладачів, що його на громадських засадах неможливо передати. Як справедливо стверджує Н.Н. Гордеева, практика не підтверджує передачу, наприклад, досвіду роботи відомих педагогів-наставників (В.Ф. Шаталова, С.М. Лисенкової, М.П. Гузика і ін.), які успішно працюють, не кажучи вже, скажімо, про педагогічний досвід В.О. Сухомлинського, А.С. Макаренка. Досвід інших успадковується, але він завжди індивідуальний, власний, коли педагог зацікавлений завданням і метою. Тим більше, як стверджує антропологічна педагогіка, в кожний конкретний період життя суспільства змінюється сама людина (учень, студент), що вимагає іншої педагогічної техніки. Про це має дбати держава, формуючи відповідне соціальне замовлення, в розробці теорії і методології підготовки педагогічних кадрів в навчанні і вихованні відповідного покоління.

Серед проблем, що не сприяють створенню принаймні теорії реалізації принципу індивідуалізації і диференціації навчання школярів та студентів є відсутність єдності зусиль у цьому напрямі психологів і педагогів. Слід зазначити, що, по-перше, поняття "індивідуалізація", "індивідуальний підхід", "диференціація", "облік індивідуальних особливостей" не мають спільного тлумачення у педагогів і психологів. З точки зору педагогічної теорії індивідуалізація навчання "здійснюється в умовах колективної учбової роботи в рамках загальних завдань і змісту навчання". З позицій сучасної педагогічної психології освіта має гарантувати можливість вибору індивідуального навчального маршруту учнів (І.А. Зімова, В.А. Слободчиков та ін.).

По-друге, найважливішою умовою індивідуалізації в навчанні є дослідження психологічних особливостей учнів, студентів, що зводиться в практиці на традиційний їх розподіл: сильні, середні, слабкі. Останніми роками у зв'язку з розвитком нових освітніх сенсів, цінностей і цілей вищої школи проходить становлення антропологічної концепції індивідуалізації навчання на основі сучасних теорій людської індивідуальності (В.С. Мерлін, Б.М. Теплое, Б.Г. Ананьев, А.Г. Асмолов). Педагоги як середньої, так і вищої школи не завжди враховують основний постулат знаменитого людинознавця Б.Г. Ананьева: якщо особистість - це вершина людини, то індивідуальність - це її глибина, яку інколи важко розпізнати.

Тому намагаючись виховати особистісне, врешті особистість, тобто те, що визнає і цінує суспільство, потрібно побачити і розвивати в людині її індивідуальність. Це надто тонке і гуманне завдання педагога.

Третя, технологічна проблема індивідуалізації в освітньому процесі вузу, як видається, викликана зволіканням вибору власних освітніх шляхів самими студентами, в результаті інтелектуального і просто небажання навчатися. Ідея освітніх маршрутів передбачена педагогом минулого століття С.І. Гессеном, набуває сьогодні практичної актуальності: "...особа знаходить себе лише тоді, коли вона поширила своє "Я" до цілого, в якому вона знаходить своє індивідуальне місце лише завдяки своїй наполегливій праці" [3, с.141]

Зацікавленість проблемою індивідуалізації навчання природно зростає після проголошення незалежності України, у зв'язку з розбудовою національної демократичної системи освіти і відповідно гуманістичної педагогіки. Проводяться науково-практичні конференції, семінари. Подією в розвитку проблеми став методологічний семінар вчених АПН України: "Диференціація на різних ступенях загальної середньої освіти: теорія, практика, перспективи" [8]. В доповідях аналізується теорія і практика профільної освіти в Україні - квінтесенції індивідуалізованого і диференційованого навчання. Маємо сподівання, що дослідження вчених допоможуть на практиці "...відійти від формування масоподібної людини..." (В.Г. Кремень), віднайти, нарешті механізми реалізації в життя ідей індивідуалізації і диференціації навчання (О.В. Сухомлинська), об'єднати зусилля педагогів і психологів у вирішенні цього благородного завдання (О.І. Ляшенко, С.Д. Максименко і ін.).

В останні роки з проблем індивідуалізації і диференціації навчання у вищій школі захищено дисертації Л.Є. Смально (2000 р.), П.І. Сікорський (2001 р.), О.І'4. Спірін (2001 р.), Л.І. Костельна (2002 р.), О.М. Кондратьєва (2007 р.), О.М. Корсюк (2008 р.) і можливо інші. В дисертаціях аналізується вітчизняний і зарубіжний досвід теоретичного і практичного вирішення проблеми індивідуалізації і диференціації навчання. Констатується, що прикладом творчої співпраці педагогів і психологів у демократизації вищої освіти її індивідуалізації та диференціації є вчені США. Вони розробляють форми індивідуалізованої самостійної роботи залежно від здібностей студентів і цілей освіти. Створюють реальні індивідуальні програми з вибором форм і методів навчання кожного студента. У визначенні темпів проходження всього курсу навчання підтримується ініціатива самих студентів. Так, студенти можуть працювати за програмою, що відповідає їх індивідуальним інтересам і професійним намірам. Вся система навчання спрямована на виховання, насамперед, повноцінного громадянина демократичного суспільства, підтримуються індивідуальні здібності, переконання особи.

Розгляд основних концептуальних ідей індивідуалізації вищої освіти можна пов'язати з розвитком в освітній системі США трьох провідних філософсько-психологічних напрямів:

- біхевіористичної орієнтації. Предметом вивчення є вираження зовнішньої поведінки людини. Психологічні основи біхевіоризму є джерелом розробки системи навчання у вищій школі США, що персоналізується (Personalized System of Instruction). У цій системі той самий навчальний матеріал подається різним способом і його вивчення організовано з урахуванням індивідуальних особливостей студентів;

- гуманістичної орієнтації. Особа студента розглядається як цілісне вираження його творчої потреби в самореалізації, свободи, що характеризується, в самовираженні, творчій діяльності, прагненні в особистісному зростанні, тобто як множина можливостей, найважливіша з яких - становлення людини, реалізація її творчого потенціалу. Під впливом ідей гуманістичної психології в системі функці-

іонування ВНЗ США виникли групи “відкритого навчання”, де студенти можуть вільно визначити свої науково-дослідницькі інтереси і в діалозі з викладачами висловлювати різні точки зору, критично аналізувати наукові позиції;

- когнітивний напрям. З цим напрямом пов'язаний розвиток кібернетичного напрямку в теорії навчання, а також теорії когнітивної соціології і психології управління, наприклад, теорії соціальної справедливості Р. Теджфела, що показала залежність поведінки індивіда від його суб'єктивних показників. Представники напрямку розглядають розвиток індивідуальності в навчанні на основі розвитку мислення у інформаційному обміні.

Праця Л.Є. Смально на основі аналітичного вивчення вітчизняних та американських джерел з проблеми дослідження дала змогу встановити, що під індивідуалізацією американські вчені розуміють будь-які форми і методи врахування індивідуальних особливостей особистості у навчанні. З цих позицій індивідуалізація є не концепцією або принципом, як її розглядає вітчизняна наука, а власне системою індивідуалізованого навчання. Провідні ідеї та загальні положення індивідуалізованого навчання бачимо в таблиці, представлений автором, на прикладі біхевіористичного та когнітивного напрямку [14].

Філософсько-психологічний напрям	Представники	Провідна ідея	Загальні положення індивідуалізації
Біхевіористичний	Ф. Келлер, Е. Торндайк, Дж. Уотсон, Б. Скіннер	Управління самостійною роботою студента залежно від його індивідуальних особливостей і темпу навчання.	Чіткість цілей навчання, які діагностуються; структурування навчальної діяльності студента; жорсткі інструкції в управлінні навчанням; реалізація оперативно-зворотного зв'язку; коректування відхилень у засвоєнні навчального матеріалу на основі аналізу помилок рішень; високий ступінь самоконтролю студентів за своїм прогресом на шляху реалізації цілей навчальної програми.
Когнітивний	Ж. Піаже, К. Левін, Е. Толмен	Когнітивний стиль як характеристика пізнавальної сфери є основною властивістю особистості в організації навчального процесу.	Виділення когнітивного стилю студента і врахування його при організації індивідуального навчання; дослідження індивідуальних структур пізнавальної діяльності і здатності до взаємодії когнітивних стилів; розвиток мотивації навчання; розвиток індивідуальності студента на основі розвитку мислення і чітко структурованої навчальної інформації; індивідуальне консультування.

Важливо, що моделі індивідуалізованого навчання у вищій школі США часто створені на основі зближення ідей різних психолого-педагогічних напрямів. Особливої уваги заслуговує сам процес полеміки, в результаті якого, прихильники різних теоретичних парадигм знаходять компромісне рішення. Таким чином, з'являються нові нетрадиційні технології професійного тренінгу спеціалістів, спільним для яких є визнання гуманістичної орієнтації навчання, визнання принципу активності, самостійності й автономності студента у навчанні. Більшість американських учених визначають індивідуалізацію навчання як систему максимальної відповідності контексту навчання індивідуальним здібностям студентів. На прикладі когнітивного філософсько-психологічного напрямку реалізація ідеї індивідуалізації навчання студентів має такий вигляд.

Філософсько-психологічний напрям	Модел ь	Представники	Головні характеристики моделі
Когнітивізм	Модель постійного прогресу в навчанні	Р.Томас, М. Лоумен	Постійно оновлюваний зміст навчання відповідно до прогресуючих когнітивних потреб студента, аутентичність позиції двох суб'єктів навчального процесу (студент - викладач).
	Модель індивідуального когнітивного розвитку студента у навчанні	В.Перрі, С. Чарльз, А.Чикерінг	Студенти проходять 9 стадій особистішого розвитку від дуалізму до релятивізму, студент при цьому мобілізується на внутрішні фактори контролю, на визначення та інтегрування плюралістичних перспектив, на емпатичне ставлення до інших, на постановку себе постійно в нові ситуації.

Без особливих коментарів можемо стверджувати, вища школа в Україні тільки розпочинає шлях реальної індивідуалізації та диференціації в навчанні студентів, використовуючи досвід європейських і американських університетів.

Висновки.

1. Наукові уявлення і потреба в індивідуалізації навчання існує з моменту запровадження класно-урочної системи навчання, що свідчить про незгасаючу актуальність даної проблеми та наявність низки невирішених питань, пов'язаних з відсутністю, насамперед, соціального замовлення на його теоретичне і практичне вирішення, нехтуванням розвитком інтелектуального потенціалу суспільства.

2. Аналіз праць провідних психологів та педагогів початку ХХ століття виявив тісний взаємозв'язок педагогіки та психології у вирішенні проблем індивідуалізації навчання. Разом з тим творчої співдружності цих "сестер" сьогодні поки що не спостерігається.

3. Дослідження зарубіжного досвіду вирішення проблем індивідуалізації і диференціації показало, що на відміну від пострадянського простору, в освітній системі США під індивідуалізацією розуміють не скільки концепцію або принцип

побудови освітньої системи, які не обов'язкові до виконання, а систему навчання, на яку слід орієнтуватися і розвивати.

4. Щодо бажаної диференціації навчального процесу у ВНЗ, то її слід розглядати принаймні на двох рівнях: макрорівні, оскільки обравши певний навчальний заклад і факультет студенти уже об'єднані особливостями майбутнього фаху. В процесі навчання, відповідно до індивідуальних можливостей і навчальних зусиль, поступового формування відповідних (професійних, наукових, політичних, естетичних, в цілому світоглядних інтересів і цінностей) відбувається ефект мікродиференціації студентів за вказаними інтересами. Цей період надзвичайно важливий в організації навчально-виховної роботи зі студентами уже тому, що самовизначення студента в певну мікрогрупу означає його успіх і задоволення у навчанні. В такий спосіб студенти-початківці поповнюють наукові та професійні школи, творчі студентські колективи та групи. Цей факт засвідчує ефективність роботи навчально-виховної інфраструктури ВНЗ.

5. Уточнюючи поняття індивідуалізації важливо наголосити, що цей процес не просте врахування індивідуальних особливостей студента у навчанні. Найважливішим тут є створення умов і допомоги студенту у формуванні індивідуальної за власним бажанням і власними можливостями орбіти навчального перебування ВНЗ, задоволення його професійних, наукових та інших ідеалів. Іншими словами, завдання полягає у складанні студентом на зразок європейських і особливо американських університетів - індивідуальної програми навчання т.з. "куррикулуму". При цьому не слід нехтувати можливостями колективу студентів у становленні особистісних якостей кожного студента, які тільки й можуть проявитися і розвинути у колективі.

6. На нашу думку, індивідуалізація навчання в сучасному ВНЗ може бути представлена як педагогічна система спеціального цільового призначення, при проектуванні якої ми виділяємо наступні етапи: становлення емоційних переваг у виборі студентом фаху і стилю навчання, "важкого й улюбленого"; звернення до дослідження студентом власних потреб і інтересів; обдумування і ухвалення рішення студентом про вибір освітнього маршруту; перехід до раціональної оцінки власної пізнавальної діяльності, оцінювання своїх здібностей і інтересів стосовно вибраної професії; ухвалення студентом рішення про тематику і склад науково-дослідної діяльності.

7. В якості пропозиції щодо поліпшення навчально-виховного процесу у ВНЗ на основі індивідуалізації та диференціації на думку більшості авторів пропонується переосмислити структуру навчальних занять ВНЗ у бік збільшення часу на самостійну роботу студентів, в умовах кредитно-модульного навчання. Особливо завважити необхідність не стільки контролю, скільки консультативної роботи викладачів зі студентами у засвоєнні навчальних завдань. Актуальним є також проблема подолання дефіциту викладача, який здатен збудити зацікавленість студентів навчанням, їх бажання до співтворчості. Інколи на заваді такої творчої співпраці викладача і студента - сам студент, його неспроможність і нездатність до інтелектуальної праці, а то й стан невихованості. Все це, на жаль, має місце в умовах масовості сучасної вищої освіти в Україні й її комерціалізації.

Література

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. - М. : "Наука", 1977. - 382 с.
2. Блонский П.П. Избранные педагогические и психологические сочинения В 2-х т. / П.П. Блонский // Под ред А.В. Петровского. - М. : Педагогика, 1979. - Т. 2. - 400 с.

3. Гессен С.І. Основы педагогики. Введение в прикладную философию. - М: Школа-Пресс, 1995. - 447 с.
4. Гинецинский В.И. Индивидуальность как предмет педагогической антропологии / В.И. Гинецинский // Педагогика. - 1999. - № 3. - С. 46-49.
5. Гончаренко С.У., Володько В.М. Проблема індивідуалізації процесу навчання / С.У. Гончаренко, В.М. Володько // Педагогіка і психологія. - 1995. - № 1. - С. 63-72.
6. Гордеева Н.Н. Индивидуализация обучение: опыт, реалии, перспективы / Н.Н. Гордеева // Педагогика. - 2002. - № 2. - С. 32-38.
7. Дубровська Л.О. Розвиток принципу індивідуального підходу у вітчизняній педагогічній думці другої половини ХІХ ст.: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01. - Харків, 2001. - 22с.
8. Диференціація навчання на різних ступенях загальної середньої освіти: теорія, практика, перспективи. - Матеріали методологічного семінару АПН України. 20 листопада 2008 року, Київ. - К. : Педагогічна думка, 2009. - 188 с
9. Енциклопедія освіти. - К. : Юрінком Інтер, 2008. - 1040 с.
10. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения / Я.А. Коменский. - М. : Педагогика, 1982. - Т. 2. - 576 с.
11. Кирсанов А. А. Индивидуализация учебной деятельности школьников / А.А. Кирсанов. - Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1982. - 224 с.
12. Невмержицький О. А. Навчання і виховання // Педагогіка вищої школи / В. П. Андрущенко та ін. К. : Педагогічна думка, 2009. - С. 170-175.
13. Педагогическая энциклопедия. - М. : "Советская энциклопедия", 1965. - Т. 2. - 911с.
14. Смалько П.Є. Індивідуалізоване навчання в системі підготовки майбутнього педагога у вищій школі США. - Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.09 - Теорія навчання. - Національний педагогічний університет ім. М.Драгоманова. - Київ, 2000.
15. Смирнов С.Д. Педагогика та психология высшего образования: от деятельности к личности / С.Д. Смирнов. - М. : Академия, 2003. - 187 с.
16. Унт И.Э. Индивидуализация и дифференциация обучения / И. Э. Унт. - М. : Педагогика, 1990. - 192 с.

УДК 378.016:78

О.М. ОЛЕКСЮК

завідувач кафедри теорії і методики музичної освіти
Київського міського педагогічного університету
імені Б.Грінченка, д.пед.н., проф.

МЕХАНІЗМИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ФАСИЛІТАЦІЇ У ВИЩІЙ МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ

Анотація. У статті розглядаються основні механізми педагогічної фасилітації у вищій мистецькій освіті. Особливу увагу приділено характеристиці діалогової фасилітації, на основі якої обґрунтовується сутність безумовного позитивного ставлення викладача до студента, емпатійного розуміння студента, прийняття його почуттів і особистісних сенсів.

Ключові слова: педагогічна фасилітація, психологічний механізм, позитивне ставлення, емпатійне розуміння, особистісний зміст.

Аннотация. В статье рассматриваются основные механизмы педагогической фасилитации в высшем художественном образовании. Особое внимание уделено характеристике диалоговой фасилитации, на основе которой обосновывается сущность безусловного положительного отношения преподавателя к студенту, эмпатичное понимание студента, принятие его чувств и личностных смыслов.

Ключевые слова: педагогическая фасилитация, психологический механизм, позитивное отношение, эмпатийное понимание, личностный смысл.